

Pitanje zabrane nuklearnog oružja u međunarodnom pravu

Fiket, Kristijan

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:159258>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet u Zagrebu

Katedra za međunarodno pravo

Kristijan Fiket

PITANJE ZABRANE NUKLEARNOG ORUŽJA U MEĐUNARODNOM PRAVU

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Trpimir Mihael Šošić

Zagreb, 2022.

Izjava o izvornosti

Ja, Kristijan Fiket pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

_____Kristijan Fiket v.r._____

(potpis studenta)

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Opasnosti nuklearnih potencijala i stvaranje IAEA-e.....	2
3. Beatomske zone.....	4
3.1. Regionalni ugovori.....	4
3.2. Jednostrana proglašenja bezatomskih zona.....	6
3.3. Denuklearizacija Antarktika i morskog dna.....	7
4. Zabrana širenja nuklearnog oružja.....	9
5. Ograničenja nuklearnog oružja bilateralnim ugovorima.....	14
5.1. Sporazumi o strateškom naoružanju.....	14
5.2. Pitanje taktičkog nuklearnog oružja.....	17
6. Legalnost upotrebe nuklearnog oružja.....	19
6.1. Dopustivost nuklearnog oružja uopće.....	19
6.2. Nuklearno oružje kroz prizmu prava oružanih sukoba	22
6.3. Ugovor o zabrani nuklearnog oružja.....	24
7. Zaključak.....	26
8. Literatura.....	28

1. Uvod

Napredovanjem društva i rastom ljudskog znanja posljedično je došlo do nevjerojatnog napretka u kvaliteti života ljudske rase. Uz kontinuirani razvoj društvenih institucija i postavljanja novih granica civilizacijskih dosega u proteklih stotinjak godina, nezapamćen razvoj dogodio se na području prirodnih znanosti i tehnologije. Brzina napretka tražila je konstantan razvoj prava kako bi se regulirale povećane sposobnosti koje su postale dostupne čovječanstvu. Možda najveći razvojni skok dogodio se kada je čovjek ovladao atomskom energijom. Svijetu je postala dostupna nezapamćena količina energije koja ima potencijal još jednom preobraziti ljudsko društvo, no s velikom moći dolazi i velika odgovornost. Najveći dosezi ljudske znanosti i ovladavanje snagom atoma iskorišteni su za stvaranje nuklearnog oružja koje je u konačnici iskorišteno za okončanje Drugog svjetskog rata. Upotreba dviju atomskih bombi nad Hiroshimom i Nagasakijem u Japanu nije bila kraj nuklearnog pitanja, već početak nuklearnog doba. Pravo je oduvijek slijedilo aktualna zbivanja i društvene mijene pa su tako pravni umovi uz veću ili manju političku volju krenuli u bitku zauzdavanja i usmjeravanja nuklearne energije u mirnodopske svrhe uz sveobuhvatan pokušaj ograničenja i zabrane nuklearnog oružja. U ovome radu prezentirat će se razvoj pravnog okvira koji se s godinama razvijao, objasniti njegove učinke, promotriti perspektivu koja nam se nazire u budućnosti. Radom će se pratiti razvoj Međunarodne agencije za atomsku energiju, nastanak bezatomskih zona u različitim dijelovima svijeta, zatim će se razmotriti zabrana širenja nuklearnog oružja, prikazati pregled ugovora kojima se takvo oružje ograničava te na kraju razraditi pitanje legalnosti takvog oružja u međunarodnom pravu. Uzevši u obzir da je sama priroda nuklearne energije dvojaka, odnosno da njezina moć nudi neviđene mogućnosti kada se upotrebljava u mirnodopskim uvjetima, ona istovremeno, ako se koristi kao oružje, predstavlja i prijetnju za cijeli svijet ukoliko se njezin razorni potencijal iskoristi u svom punom opsegu.

2. Opasnosti nuklearnog potencijala i stvaranje IAEA-e

Ograničenja u upotrebi pojedinih vrsta oružja kako bi se stvorili povoljniji uvjeti za očuvanje mira seže još od ugovornih ograničenja koje su sklopile velike sile Rusije, Francuske i Velike Britanije u 19. stoljeću preko pokušaja da se ograničenje oružanja ostvari putem Haaških konvencija 1899. i 1907.¹ Međutim, revolucionarnim razvojem potencijala nuklearne energije i stvaranjem novog, razornog nuklearnog oružja te njegovom upotrebom u Japanu 1945 uz goleme civilne žrtve počelo se nametati pitanje kontrole takve tehnologije. Nakon Drugog svjetskog rata, odmah je postalo očito da diferencijacija između civilne i vojne upotrebe ovisi samo o postotku obogaćenja izotopa uranija ili plutonija. Naime, materijal za izradu nuklearne bojeve glave i gorivo za nuklearni reaktor za atomsku reakciju koriste uranij 235 ili 238 odnosno plutonij 239. Za nuklearno gorivo reaktora koristi se primjerice U-235 sa čistoćom od otprilike 5 posto, mada taj postotak može varirati. Kada koncentracija čistog izotopa uranija 235 prijeđe postotak od dvadeset posto, taj materijal smatra se već pogodnim za izradu oružja koje je vojno upotrebljivo, iako se strateško nuklearno oružje u pravilu koristi materijalom sa znatno većom koncentracijom izotopa uranija 235 (oko osamdeset posto). Uzimajući u obzir dvojnu prirodu nuklearnog potencijala Opća skupština Ujedinjenih naroda već je 1946. donijela Rezoluciju 1 pod nazivom „Osnivanje komisije za rješavanje problema proizašlih iz otkrića atomske energije“ koja je udarila temelje budućem ograničenju i usmjerenju upotrebe nuklearne energije u mirne svrhe.²

Pojavilo se pitanje regulacije, načina upotrebe i razmjene znanja vezanih uz potencijale miroljubive upotrebe atomske energije koja su nudila nova znanstvena otkrića. Rješenje se pronašlo u osnivanju Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA) 1956. godine pod okriljem Ujedinjenih naroda, otkuda i proizlazi njena uska povezanost s Vijećem sigurnosti.³ Agencija ima zadaću usmjeravati upotrebu atomske energije u svrhe ostvarenja mira, zdravlja i napretka u cijelome svijetu, a ne u ostvarenje vojnih ciljeva. Konstitutivni akt, tj. Statut IAEA-e

¹ Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo*, 3. dio, Zagreb, 2006., str. 86.-89.

² Joyner, D. H., *Interpreting the Nuclear Non-Proliferation Treaty*, Oxford, 2011., str. 3.-8.

³ Lapaš, D., *Pravo međunarodnih organizacija*, Zagreb, 2008., str. 229.

kojim se uređuje djelokrug Agencije i njezine zadaće ipak sadrži i dodatne odredbe o članstvu Agencije, njenom ustrojstvu, djelovanju, financiranju, uspostavljanju odnosa s drugim organizacijama, ali posebno važno predviđa i uspostavu pravne suradnje s drugim međunarodnim i međuvladinim organizacijama. Funkcije Agencije sastoje se u pružanju konkretne pomoći u razvoju praktične primjene atomske energije u miroljubive svrhe, poticanje razmjene znanstvenih i tehničkih informacija i suradnja s Ujedinjenim narodima i njihovim specijaliziranim ustanovama. Agencija djeluje u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda te ima zadaću kontrolirati širenje nuklearnog oružja, miroljubivu primjenu nuklearne energije, ima obvezu podnošenja redovitih godišnjih izvješća Ujedinjenim narodima i Vijeću sigurnosti, te također ima ključnu ulogu u provođenju odredbi Ugovora o neširenju nuklearnog oružja o čemu će biti riječi kasnije.⁴

⁴ Andrassy, J., Bakotić, B., Lapaš, D., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo, 2. dio*, Zagreb, 2012., str. 226.-227., vidi: *infra*, str. 10.

3. Beatomske zone

3.1. Regionalni ugovori

Opasnost od nuklearnog oružja i rizici koje ono predstavlja za ljude i okoliš potaknula je razvoj ideje o stvaranju sigurnih bezatomske zone. Na području zone zabranila bi se proizvodnja, držanje i upotreba atomskog oružja. Prvi prijedlog za stvaranjem takve bezatomske zone pojavio se u Europi, a predložio ga je poljski ministar vanjskih poslova Rapacki 1957. godine. Iako ideja nije zaživjela u Europi, nastavile su se inicijative za stvaranjem takvih zona i u drugim dijelovima svijeta.⁵ U međuvremenu nastojanja su išla u smjeru da pokušaju međunarodnim ugovorima ograničiti nuklearne pokuse koji su potencijalno imali značajan učinak na ljude i okoliš.⁶

Kako postojeći ugovori praktički nisu sami po sebi zabranili nuklearne eksplozije nego samo reducirali njihov opseg provođenja pokusa, o zabrani takvog oružja masovnog uništenja nije moglo biti govora, krenulo se drugim pragmatičnijim putem. Ideja o bezatomskoj zoni koja je bila začeta u Europi ipak se počela ostvarivati na drugom kontinentu.

Naime zemlje Latinske Amerike želeći se osigurati od potencijalnih razornih učinaka nuklearne energije potpisale su 1967. godine Ugovor o zabrani nuklearnog oružja u Latinskoj Americi tzv. Tlatelolco ugovor.⁷ Njegov značaj očituje se u stvaranju prve bezatomske zone na svijetu, te

⁵ Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 91.-92.

⁶ Prateći kronologiju iznesenu u Andrassyevom udžbeniku primjećujemo da je ozbiljniji pomak u smjeru ograničenja oružanja ostvaren tek sklapanjem Ugovora o zabrani pokusa nuklearnim oružjem u atmosferi, svemiru i pod vodom iz 1963. Ugovor zabranjuje pokuse u zraku i preko granice zračnog prostora, uključivo svemirski prostor, pod vodom zajedno s teritorijalnim i otvorenim morem te bilo kojem drugom prostoru ako bi to prijetilo širenju radioaktivnih čestica van državnog područja. Bitno je primijetiti da ugovor zabranjuje samo atmosferske nuklearne pokuse, ali ne zabranjuje pokuse koji se provode pod zemljom. Uočljiva nam je tendencija velikih sila da pridrže pravo na svoj nuklearni arsenal u tome da se radi samo o zabrani pokusa ali se i ne obvezuje na uništenje zaliha takvog oružja te ne zabranjuje njegovu upotrebu. Iako je ta namjera izražena u tom ugovoru, ipak pitanje razoružanja i značajnijeg ograničenja pravno gledano nije provedena. Vidljiva nam je znatno jača pozicija nuklearnih sila koje ističu da se njihova obveza u ograničenju pokusa temelji na njihovom dobrovoljnom i opozivom pristanku. Daljnji korak naprijed donio je Ugovor o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih pokusa iz 1996. godine. Ugovor je zabranio sve vrste nuklearnih pokusa i osnovao Organizaciju Ugovora o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih pokusa koja treba osigurati provedbu odredbi Ugovora i provoditi međunarodnu kontrolu. Iako je dosada 175 država potpisalo, a od toga 125 ratificiralo Ugovor i dalje ne možemo smatrati da postoje pravila međunarodnog prava kojima se pokusi u potpunosti zabranjuju. Pokusi koji su neškodljivi za okoliš i dalje nisu zabranjeni pravilima međunarodnog prava, a pokusi provedeni nakon zaključenja Ugovora dobivaju samo javnu osudu, bez ikakve daljnje sankcije. Vidi Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 89.

⁷ Ugovor o zabrani širenja nuklearnog oružja u Latinskoj Americi i Karibima (*Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean*) dostupno na: <https://treaties.unoda.org/tlatelolco>, posjećeno 13. 11. 2022.

zabrani upotrebe nuklearne energije ako se ne radi o miroljubivoj upotrebi. Provedbu ugovora nadzirala je Organizacija za zabranu nuklearnog oružja u Latinskoj Americi (OPANAL). Međutim, druge nuklearne sile imale su teritorije na području Latinske Amerike. Specifičan problem pojavio se kod teritorija koji su dio prekomorskih zemalja, primjerice Francuska Gvajana je teritorij Francuske iako se nalazi na Južnoameričkom kontinentu. Naknadno je taj problem riješen donošenjem i usvajanjem Protokola I. uz Tlatelolco ugovor kojim su se Velika Britanija, Sjedinjene Američke Države, Francuska i Nizozemska pristupile obvezama iz samog Ugovora. No postojanje Tlatelolco ugovora i Protokola I. nije bilo dovoljno kako bi se osigurala zabrana provođenja pokusa, upotreba, proizvodnja i nabava nuklearnog oružja već je bio potreban i pristanak svih ostalih nuklearnih sila koje su mogle jamčiti odsustvo nuklearnih uređaja u zoni. To je dovelo do potpisivanja Protokola II. kojem su pristupile velike nuklearne sile Velika Britanija, Sjedinjene Američke Države, Francuska, Kina i tadašnji SSSR. Ujedinjeni narodi podržali su inicijativu i predložili stvaranje takvih bezatomskih zona i u drugim dijelovima svijeta.⁸

Velika većina članova Ujedinjenih naroda bila je vrlo zadovoljna Ugovorom iz Tlatelolca, držeći da bi regionalni pristup stvaranju bezatomskih zona mogao ipak biti bolji od strogog i krutog pristupa u pokušaju ostvarenja ciljeva koji se tiču nuklearnog razoružanja i stvaranja svijeta bez ikakvog nuklearnog oružja.⁹ Proces stvaranja bezatomskih zona nastavio se na Južnom Pacifiku nakon niza nuklearnih pokusa koja je u toj regiji provela Francuska u 70-im godinama 20. st. Uz podršku UN-a i Konferencije za razoružanje¹⁰ taj dio svijeta osigurao se potpisivanjem Ugovora iz Rataronge 1985. Tim ugovorom također nije došlo do potpune zabrane upotrebe nuklearnog oružja kao što je to bio slučaj sa Tlatelolco ugovorom, iako su potpisani dodatni protokoli. Naime, Kina i Rusija zadržale su pravo da ponovno razmotre obveze po Protokolu uz Ugovor iz Rataronge,

⁸ Andrassy i dr., *op. cit* (bilj. br.1) str. 91.- 92.

⁹ Epstein, W., „The Making of the Treaty of Tlatelolco“, *Journal of the History of International Law*, sv. 3, br. 2, 2001, str. 171.

¹⁰ Evolutivni razvoj ovog tijela započeo je Rezolucijom 502 (VI) Opće skupštine UN-a 1952. godine kada je osnovana Komisija za razoružanje. Od 1960. nadalje tijelo je djelovalo kao Odbor za razoružanje, a konačno 1978. Ustaljuje se kao Konferencija za razoružanje. Konferencija se koncentrira na poslove koji uključuju obustavu nuklearne utrke u naoružanju i nuklearno razoružanje, sprječavanje nuklearnog rata, sprječavanje svemirske utrke u naoružanju, ulaže međunarodne napore da se nenuklearne sile zaštite od upotrebe ili prijetnje upotrebom nuklearnog oružja, prati nove tipove oružja za masovno uništenje i prateće sisteme te provodi sveobuhvatan program razoružanja i transparentnost naoružanja. Dostupno na: <https://www.un.org/disarmament/conference-on-disarmament> i <https://www.un.org/disarmament/institutions/disarmament-commission/>; posjećeno 10.11. 2022.

a Francuska je čak objavila da stoji pri tome da se usprkos tom protokolu mora uzeti u obzir njezino pravo na samoobranu po članku 51. Povelje UN-a.¹¹

Nastavljeno je sa stvaranjem bezatomske zone na sve širim područjima pa je tako sklopljenim ugovorom 1995. godine u Bangkoku formirana nova bezatomska zona u Jugoistočnoj Aziji, a odmah godinu kasnije određen je nastanak bezatomske zone u Africi potpisivanjem ugovora u Kairu.¹² Na Afričkom kontinentu nalazi se i Južnoafrička republika koja je jedina nuklearna sila koja se odrekla svojeg nuklearnog arsenala i ugasila nuklearni program. Na Azijskom kontinentu stvorena je još jedna takva zona 2006. godine kada je sklopljen Ugovor bezatomskoj zoni u Središnjoj Aziji.¹³

Praktički slijedeći korak nakon osiguranja ovih zona bilo je konsolidiranje i stvaranje jedinstvene bezatomske zone na južnoj hemisferi Zemlje. Zanimljivo je uočiti konstantnu spremnost nenuklearnih sila da podrže tu inicijativu, dok se svjetske sile koje drže monopol nad oružjima masovnog uništenja opiru takvim nastojanjima pa su tako prilikom glasanja o rezoluciji kojom bi se stvorila bezatomska zona na Zemljinoj južnoj hemisferi delegacija Rusije bila je suzdržana, dok su delegacije Francuske, Velike Britanije i SAD-a glasale protiv.¹⁴

3.2. Jednostrana proglašenja bezatomske zone

Usprkos svemu, popularnost proglašavanja bezatomske zone se nastavila donošenjem zakona na Novom Zelandu 1978. kojom se ta otočna država proglasila bezatomskom zonom.¹⁵ Zanimljiva je inicijativa Mongolije 1998. koja je dobila podršku Opće skupštine Ujedinjenih naroda da ta država svoj teritorij proglasi bezatomskom zonom. Nakon što je Mongolija 2000. godine izdala memorandum, dobila je izjavu i pet nuklearnih sila da će imati njihovu punu suradnju.¹⁶

Korejski poluotok čini zasebnu cjelinu koja se može promatrati kao podijeljena država, sporazum između dviju Koreja, iako se radi o bilateralnom sporazumu, možemo promatrati u tom svjetlu. Naime Sjeverna i Južna Koreja 1992. godine su potpisale Zajedničku izjavu o denuklearizaciji

¹¹ Amerasinghe, C. F., „The Legality of the Use of or Threat to Use Nuclear Weapons“, *Finnish Yearbook of International Law*, sv. 10, 1999, str. 11.-15.

¹² Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 93.

¹³ Ugovor o stvaranju bezatomske zone u Središnjoj Aziji (*Treaty of nuclear weapons free zone in Central Asia*); dostupno na: <https://treaties.unoda.org/t/canwzfz>; posjećeno 17. 11. 2022.

¹⁴ Epstein, *op. cit.* (bilj. br. 9) str.173.

¹⁵ Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 93.

¹⁶ Epstein, *op. cit.* (bilj. br. 9) str. 174.

Korejskog poluotoka 1992. Treba imati na umu, da potpisani sporazum i trenutna volja stranaka ugovora nisu vječni garant denuklearizacije. Tako je sporazum između Sjeverne i Južne Koreje zapravo mrtvo slovo na papiru jer Sjeverna Koreja od 1994. godine više nije članica IAEA-e, što znači da međunarodni inspektori više nemaju pristup nuklearnim postrojenjima Sjeverne Koreje. Usprkos izjavama Kim Jong-Una o podršci denuklearizaciji korejskog poluotoka došlo je do protjerivanja inspektora 2002. godine te su zabilježeni nuklearni testovi primjerice 2006. i 2017. godine. Uz redovne prijetnje vojnog karaktera, izazivanja niza napetosti na međunarodnoj razini rezultiralo je time da je IAEA ocijenila stanje razvoja Sjevernokorejskog nuklearnog programa vrlo ozbiljnim pitanjem.¹⁷

3.3. Denuklearizacija Antarktika i morskog dna

Kao prvi značajniji međunarodni akt koji je denuklearizirao neko područje treba svakako navesti i Ugovor o Antarktiku iz 1959. godine koji na području tog kontinenta zabranjuje odlaganje otpada koji ima radioaktivna svojstva, zabranjuje nuklearne eksplozije i korištenje kontinenta u vojne svrhe.¹⁸

Pitanje upotrebe nuklearnog oružja ugrožavalo je princip da se i morsko dno i podzemlje upotrebljavaju isključivo u miroljubive svrhe. Uzastopnim rezolucijama Opće skupštine nastojala je učvrstiti taj princip. Konačno je 1971. nakon rasprava u Općoj skupštini i Odboru za razoružanje usvojena Ugovor o zabrani postavljanja nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništavanje na dno mora i njegovo podzemlje. Ugovorno ograničenje se proteže se na cjelokupno morsko dno i podzemlje, izuzev pojasa širine dvanaest morskih milja od polaznih crta.¹⁹ Sve države stranke ugovora preuzimaju obvezu da na morsko dno i njegovo podzemlje ne postavljaju nuklearno oružje i drugo oružje za masovno uništavanje kao ni prateće strukture, lansirne uređaje i druga postrojenja za skladištenje, testiranje ili upotrebu takvog oružja. U prostoru koji nije obuhvaćen zabranom, samo je obalna država izuzeta od zabrane tih aktivnosti, jer se radi o njenom teritorijalnom moru.²⁰

¹⁷ Crawford, J., „International Law and the Problem of Change: A Tale of Two Conventions“, *Victoria University of Wellington Law Review*, sv. 49, br. 4, 2018, str. 469.- 470.

¹⁸ Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 89.-90.

¹⁹ *Ibid.*, str. 96.-97.

²⁰ Ugovor o zabrani postavljanja nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje na dnu mora i njegovom podzemlju (*Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil thereof*) 1971.; dostupno na: https://treaties.unoda.org/t/sea_bed; posjećeno na dan 15. 11. 2022.

Polaganim širenjem bezatomskih zona i strožim reguliranjem nuklearnih aktivnosti počelo se s vremenom obuhvaćati sve šira područja. Od inicijative u Europi, preko Latinske Amerike, Afrike i zona u Aziji vidimo značajniju tendenciju širenja bezatomskih zona. Iako pokušaji proglašenja južne hemisfere Zemlje bezatomskom zonom nisu urodili plodom, ipak možemo ustvrditi da se mozaik zabrane nuklearnog oružja počeo slagati u smislenu cjelinu i nastavlja prema potpunoj zabrani.

4. Zabrana širenja nuklearnog oružja

Nesumnjivo stvaranje bezatomskih zona dalo je novu nadu i očekivanje da će konačno doći do potpuno zabrane proizvodnje i upotrebe nuklearnog oružja. Mišljenja smo da Tlatelolco ugovor svoju priču ne završava na stvaranju bezatomske zone Latinske Amerike. Naime stvaranje bezatomskih zona je zapravo tek početak daljnjih napora u uklanjanju nuklearnog arsenala. Daljnja briga bilo je potencijalno širenje nuklearnog oružja državama koje dotad nisu bile nuklearne sile, jer su velike sile Istočnog i Zapadnog bloka u svojoj velikoj strateškoj igri bile spremne izvoziti i tehnologiju i oružje kako bi stvorile značajniju stratešku prednost.

Velik impuls značajnom napretku u ostvarenju regulacije i nuklearne energije i naoružanja došlo je kroz prijedlog američkog predsjednika Dwighta Eisenhowera „Atomi za mir“ 1953. u kojem su postavljeni temelji i za osnivanje Međunarodno agencije za atomsku energiju i za sklapanje Ugovora o neširenju nuklearnog oružja. Osnovna misao vodilja u tom govoru bila je ideja da nije dovoljno oduzeti vojskama fisijski materijal i oružje nego ga treba preusmjeriti u univerzalne, efikasne i ekonomske svrhe, tj. osnovati neku vrstu banke koja će taj materijal čuvati i raspodjeljivati prema pravno i sigurnosno definiranim procedurama, što će kasnije biti uloga IAEA-e koja će biti osnovana 1956. godine. Govor sadrži četiri ključne točke. Prvo, ohrabruje cjelokupnu svjetsku znanstvenu zajednicu na istraživanje fisijskog materijala potrebnog za najučinkovitiju miroljubivu upotrebu atomske energije. Drugo, poziv da se započne sa smanjivanjem svjetskih zaliha atomskog oružja. Treće, da se omogući svim ljudima u ovom prosvijetljenom dobu da vide da je svim silama Istoka i Zapada interes razvoj čovječanstva, a ne izgradnja ratnih potencijala. Četvrto, potrebno je otvoriti novi kanal za komunikaciju i mirnu raspravu kako bi se svijet oslobodio inercije uzrokovane strahom i pozitivno napredovao prema miru. Iako se radi o političkom govoru i iz njega je očita pozicija SAD-a, on je uistinu značajan jer objedinjuje temeljne principe onoga što će kasnije prerasti u Ugovor o neširenju nuklearnog oružja, tj. poticanje na miroljubivo korištenje atomske energije, sprječavanje širenja nuklearnog oružja i razoružanje postojećih zaliha nuklearnog oružja.²¹

²¹ Joyner, D. H., *Interpreting the Nuclear Non-Proliferation Treaty*, Oxford, 2011., str. 9.-12.

U ovoj fazi regulacije ključno je bilo zabraniti širenje nuklearnog oružja, tako što će se nuklearne sile obvezati da oružje neće predavati drugima, a ostale obvezati da to oružje ne traže niti primaju. Odbor za razoružanje izradio je nacrt na temelju prijedloga SAD-a i SSSR-a. Vodeće države su se nakon rasprave složile o formi konačnog teksta te je Opća skupština Ujedinjenih naroda i odobrila 1968.godine Ugovor o neširenju nuklearnog oružja, a stupio je na snagu 1970.²²

Primjećujemo da države stranke koje nemaju proizvodnju i nemaju u svojim arsenalima nuklearno oružje, a ovim ugovorom se unaprijed odriču razvijanja takvih ratnih sposobnosti očito se dovode u nezavidan položaj po pitanju kapaciteta vođenja nuklearnog rata. Očito nam je da u slučaju rata u kojem bi se koristilo razorno nuklearno oružje, te države ostaju bez adekvatnog sredstva uzvratanja i mogućnosti vođenja ravnopravne borbe i izvjesno je da bi bile podvrgnute raznim međunarodnim pritiscima od strane uvjetno rečeno jačih država.²³ Nadalje, tanka linija između upotrebe nuklearnih kapaciteta u miroljubive svrhe i upotrebe te tehnologije u procesu obogaćenja urana u postupku izrade nuklearnog oružja,²⁴ koji je praktički vrlo sličan, priječio bi puni razvoj nenuklearnih država u upotrebi nuklearne energije.

Problem nejednakosti oružja između nenuklearnih i nuklearnih sila riješen je davanjem neke vrste jamstva. Nakon međusobnih pregovora i konzultacija tri nuklearne velesile obvezale su se da će u slučaju eventualnog napada nuklearnim oružjem priskočiti u pomoć svakoj nenuklearnoj državi. Jamstvo je sadržano u rezoluciji Vijeća sigurnosti 255 (1968. g.) i bilo je pretpostavka za nastavak proces potpisivanja Ugovora o neširenju nuklearnog oružja. Pa ga možemo cijeliti uspješno riješenim.²⁵

Po pitanju prigovora koji se tiče gospodarskog napretka nuklearnih energetske kapaciteta nenuklearnih država, ali i kontrole u provođenju Ugovora o neširenju nuklearnog oružja otvorilo se više pitanja. Opća skupština predložila je održavanje konferencije u Ženevi na kojoj su sudjelovale nenuklearne države. Zatim su na daljnjim zasjedanjima Opće skupštine prihvaćeni zaključci te konferencije i izdane su upute i preporuke za daljnji rad. Naposljetku sam Ugovor

²² Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 94. Za tekst Ugovora o neširenju nuklearnog oružja (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons), vidi *United Nations Treaty Series*, sv. 729, 1970, dostupno na: <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text/>; posjećeno 21. 7. 2022.

²³ Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 94.

²⁴ *Supra*, str.1.

²⁵ Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 94.-95.

potvrđuje i ostavlja netaknuto pravo nenuklearnih država da rade na razvoju, proizvode i koriste energiju iz nuklearnih izvora u miroljubive svrhe.²⁶

Sam tekst Ugovora je relativno kratak i sažet te određuje u prvom redu zabrane davanja nuklearnog oružja za nuklearne države i primanja nuklearnog oružja za nenuklearne države. Ugovor obvezuje svaku nuklearnu državu stranku da neposredno ili posredno ne prenosi eksplozivne nuklearne naprave ili kontrolu nad tim napravama nenuklearnim državama, niti da na bilo koji način pomaže, ohrabruje ili navodi bilo koju nenuklearnu državu u postupak proizvodnje ili pribavljanja nuklearnog oružja ili drugih nuklearnih eksplozivnih naprava (čl. 1. Ugovora)

Nadalje, određuju se mjere zaštite obzirom na korištenje fisijskog materijala u miroljubive svrhe. Svaka država stranka se obvezuje pridržavati mjera zaštite koje su ugovorene i provedene od strane Međunarodne agencije za atomsku energiju, koja ima ekskluzivno pravo ocjenjivanja ispunjavaju li članice svoje obaveze i nadzor koji sprječava prelazak s miroljubive upotrebe na proizvodnju nuklearnog oružja (čl. 3 st. 1. i 2.).²⁷

Tekst Ugovora jasno kazuje kako stranke imaju neotuđivo pravo (*inalienable right*) na razvoj istraživanja i korištenje nuklearne tehnologije u miroljubive svrhe (čl. 4.). Odredba je zanimljiva jer objedinjuje sva tri stupa na kojima se temelji cijeli Ugovor o neširenju nuklearnog oružja. Dakle, objedinjuje težnju za miroljubivom upotrebom, neširenje takvog oružja i razoružanje postojećih arsenala nuklearnog oružja. Ta tri temeljna principa zajedno čine predmet i svrhu samog ugovora, svi su međusobno povezani i nisu u odnosu nadređenosti ili podređenosti, nego kao cjelina imaju značenje i tako se trebaju gledati i pravno tumačiti. Pravno gledano trebaju se tretirati kao jednake pravne težine kada se primjenjuju kao presumpcije ili osnove za interpretaciju samog ugovora. Stranke imaju neotuđivo pravo na korištenje nuklearne tehnologije u miroljubive svrhe. Zanimljiv je termin koji koristi tekst članka a to je „neotuđivo pravo“ da stranke razvijaju, istražuju, proizvode i koriste nuklearnu energiju u miroljubive svrhe. Neotuđivo pravo je rijedak izraz u međunarodnom pravu koje označava pravo koje ne može biti dano, oduzeto ili na bilo koji način oduzeto suverenom nositelju. Može se povući paralela s terminom prirodno pravo (*inherent right*) kojim se Povelja Ujedinjenih naroda u svom čl. 51. referira na pravo na samoobranu. Treba uzeti u obzir da izraz neotuđivo pravo u kontekstu ovog ugovor ima veliku težinu za nenuklearne

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Joyner, D. H., *op. cit.* (bilj. br. 21) str. 75.-79.

države koje su stranke ugovora. Dakle, Ugovor vodi računa o nenuklearnim državama i nedvojbeno daje do znanja da stranke zadržavaju sva prava da se upuste u nuklearne aktivnosti koje samim Ugovorom nisu zabranjene.²⁸

Daljnja razrada koja se tiče razoružanja traži od svake stranke da u dobroj vjeri pristupa pregovorima kako bi se okončala utrka u naoružanju, došlo do nuklearnog razoružanja i konačno potpunog uklanjanja nuklearnog oružja iz arsenala država stranka pod strogom međunarodnom kontrolom (čl. 6.). Pojam razoružanja treba shvatiti kao konačni cilj potpunog uklanjanja nuklearnog oružja, koji se možda neće ostvariti vezivanjem samo za ovaj ugovor, nego se može nastaviti u nizu sukcesivnih koraka. U tom svjetlu je bitno da se pregovori i koraci provode u dobroj vjeri jer su to ključne mjere kako bi se ostvarili dugoročni i krajnji ciljevi Ugovora, a to je potpuno nuklearno razoružanje.²⁹

Nadalje, Ugovor predviđa proceduru za donošenje i dodatnih amandmana koje će stranke ugovora moći predložiti. Dodatni amandmani će se razmatrati na konferenciji koja će se sazvati ako to zatraži barem trećina stranka. Amandmani stupaju na snagu za sve stranke koji ih ratificiraju. Određuje se i održavanje revizijske konferencije pet godina nakon stupanja ugovora na snagu kako bi se razmotrilo i osiguralo provođenje ciljeva ugovora (čl. 8.).

Kasnije navodi se suvereno pravo država da istupe iz ugovora uslijed nekih izvanrednih događaja koji bi ugrožavali njene najviše interese, pod uvjetom da se to najavi tri mjeseca prije samo istupanja i navede povreda ili ugroza zbog koje se istupa iz ugovora. Dodatno, određuje se održavanje i konferencije dvadeset i pet godina koja će odlučiti ostaje li ugovor na snazi u neograničenom trajanju ili će biti produžen za određeno vrijeme (čl. 10 Ugovora). Na petoj revizijskoj konferenciji 1995. donesena je odluka da se ugovor produlji na neodređeno vrijeme. Revizijske konferencije se i dalje održavaju svakih pet godina.³⁰

Može se ustvrditi da je Ugovor o neširenju nuklearnog oružja polučio dosta velik uspjeh uzevši u obzir velik broj država koje su se ugovorom obvezale.³¹ Iako neke države naknadno jesu došle u

²⁸ *Ibid.* str. 80.-81.

²⁹ *Ibid.* str. 95.-97.

³⁰ Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 96.

³¹ Ugovor o neširenju ima 191 stranku, a vidljivo je da su jedine nuklearne države koje su pristupile ugovoru stalne članice Vijeća sigurnosti (Francuska, Ujedinjeno kraljevstvo, Sjedinjene Američke države; Rusija i Kina). Sam ugovor navodi da smatra nuklearnim državama one koje su proizvele i testirale eksploziju nuklearnog oružja ili drugog

posjed nuklearnog oružja, primjerice Sjeverna Koreja, možemo ustvrditi da je ideja neširenja zaživjela. Međutim zaustavljanje prijetnje ne znači i njezino uklanjanje. Naime očito nam je da su pravi držaoci moći nuklearnih arsenala velike sile koje jedine i imaju goleme zalihe oružja za masovno uništavanje. Ovim ugovorom, iako je široko prihvaćen, zapravo pitanje razoružanja nije konačno riješeno nego je spriječena daljnja potencijalna eskalacija širenja te vrste oružja. Iako Ugovor jasno ističe da za cilj ima opće nuklearno razoružanje, ipak su predstavnici nuklearnih zemalja uporno su marginalizirali važnost razoružanja.³²

nuklearnog oružja prije 1. siječnja 1967. godine. Popis država koje su pristupile Ugovoru dostupan je na: <https://treaties.unoda.org/t/npt>; posjećeno 21. 11. 2022.

³² Joyner, D. H., *op. cit.* (bilj. br. 21) str. 101.-102.

5. Ograničenja nuklearnog oružja bilateralnim ugovorima

5.1 Sporazumi o strateškom naoružanju

Uz napore Ujedinjenih naroda, mozaik pravnih rješenja počeo se slagati. Stvaranjem bezatomskih zona, te Ugovorom o neširenju nuklearnog oružja otvoren je put prema potpunom razoružanju i zabrani nuklearnog oružja. Međutim, taj korak koji logično slijedi, nije baš lako izvediv. Naime, znatno lakše je bilo dogovoriti i utanačiti permanentno odricanje od stvaranja ili održavanja nuklearnog arsenala s državama koje u pravilu nisu ni imale pristup takvoj tehnologiji nego sa supersilama koje raspolažu takvim oružjem. Mišljenja smo da se problematika tog pitanja temelji na činjenici da su najveće svjetske geopolitičke sile ujedeno i nuklearne sile, koje vrlo pragmatično svoju dugoročnu stabilnost i nepovredivost na međunarodnoj sceni temelje upravo na razornoj moći svojih strateških nuklearnih arsenala. Politikama i doktrinama odvracanja strateškim nuklearnim oružjem³³ stvorili su sigurnosno okruženje i *status quo* svoje nepovredivosti. U tom svjetlu nije bilo logično očekivati i odricanje od takve vojne tehnologije koja im je omogućila utjecaj na svjetske tokove povijesti i nadmetanje s drugim velikim silama. No očito taj stav nije bio dugoročno održiv pa je postalo jasno prije svega dvjema najjačim silama toga doba Sjedinjenim Američkim Državama i Sovjetskom Savezu da utrka u nuklearnom naoružanju ne može ići u nedogled i da se negdje strateške ambicije moraju obuzdati. To će dovesti do niza bilateralnih sporazuma isključivo između te dvije velesile, ali u pravilu tu se nije o radilo smanjenju takve vrste naoružanja nego je naglasak bio na osiguranju ravnoteže snaga koje se trebalo postići takvim međusobnim dogovorom. Naravno i takav mali korak značajan je kao odgovor na pitanje nuklearne ugroze koja, svima je jasno, nadilazi granice pojedinih država i relevantna je za cijeli svijet.

Pregovori supersila urodili su plodom kad su u Moskvi 1972. godine Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez potpisali tzv. sporazum SALT (*Strategic Arms Limitation Talks*). Taj sporazum je prije svega kvantitativno ograničavajući i bavi se ograničenjem razvoja raketnih sustava koji se određuje opsegom i oružanjem. Politička priroda sporazuma pratila je, zapravo, tehnološki

³³Prema američkoj doktrini strateškim se nuklearnim oružjem se smatra svako ono nuklearno oružje čija snaga prelazi snagu od 10 kilotona (a snaga može ići i preko 500 kilotona), dok se ono ispod 10 kilotona smatra taktičkim nuklearnim oružjem. Vidjeti Moxley, C. J., Jr., Burroughs, J., Granoff, J., „Nuclear Weapons and Compliance with International Humanitarian Law and the Nuclear Non-Proliferation Treaty“, *Fordham International Law Journal*, sv. 34, br. 4, 2011, str. 660.

napredak. Suštinski ograničen je broj raketnih projektila koji se lansiraju s kopna, broj projektila koji se lansiraju s podmornica.³⁴ Ono što je ključno zapravo nije broj projektila, nego broj bojevih glava koje svaki projektil nosi. Pravno gledano radi se o manjkavom sporazumu koji nije riješio meritorno pitanje nego više pokazao političku volju za sporazumijevanjem i održanjem labavog mira u vrijeme usijanja odnosa i hladnoratovskih podjela. Nastavak pregovora za sigurnost svjetskog mira je svakako značajan no zapravo u više tih sukcesivnih sastanaka između Nixona i Brežnjeva Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez uspjele su se dogovoriti o odustanku od novog antiraketnog sustava i ograničenju podzemnih pokusnih eksplozija. U principu opet se radi o dogovorima male pravne težine jer su se stranke odrekle onoga što nisu ni planirale provesti u djelo.³⁵

Nastavkom pregovora 1979. godine utanačen je konačan tekst sporazuma SALT II. koji ipak na detaljniji način obrađuje ograničenja s obzirom na proizvodnju novih raketnih sustava koji trebaju nositi nuklearne bojeve glave. Međutim, taj sporazum nikad nije dobio potvrdu u Senatu Sjedinjenih Američkih Država.³⁶

Stvaranje bezatomske zone u cijelome svijetu, prvenstveno na južnoj polutki nije pratilo stanje u Europi gdje su se tenzije i prijetnje nagomilanim nuklearnim oružjem povećavale. Djelomično rješenje po pitanju sigurnosti pojavilo se 1987. godine u novom ugovoru između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza sklapanjem Ugovora o eliminaciji nuklearnih projektila kratkog i srednjeg dometa (*Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty*, tzv. sporazum INF). Taj sporazum je zabranio razvoj, testiranje i proizvodnju kopnenih verzija balističkih i krstarećih projektila koje imaju operativni domet između petsto i pet tisuća petsto kilometara. Bez obzira nose li konvencionalnu ili nuklearnu bojevu glavu. Ugovor je hvaljen jer je doveo do potpune eliminacije određenog tipa nuklearnog oružja, a nije ga samo ograničio.³⁷ Iako je Ugovor polučio rezultate u smislu uklanjanja prijetnje s europskog kontinenta, opet je i pravno manjkav i nedosljedan u nekim dijelovima. Ugovor definira domet balističkih i krstarećih projektila, kao udaljenost između polazne točke ispaljivanja i završne točke pogotka uzimajući u obzir da je let

³⁴SALT I. (Strategic Arms Limitations Talks), dostupno na: https://www.nti.org/wp-content/uploads/2021/09/salt_1.pdf; posjećeno 1. 9. 2022.

³⁵ Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 98.-99.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Portela, C., "The last nuclear arms control treaties: The INF treaty and the New START", *Challiot paper*, br. 166, 2021., str. 25.

završio onda kada je projektil potrošio svo gorivo (čl8., st. 4.).³⁸ Poznato nam je da krstareći projektili uopće nemaju domet nego dolet, pa samim time slijedeći pravila logike njihov operativni doseg može biti i kraći od propisanih pet tisuća petsto, a u određenim režimima leta i duži od dopuštenih petsto kilometara. Također potrebno je spomenuti da se eliminacija projektila koji nose nuklearne bojeve glave odnosi samo na kopnene varijante postojećih, dok njihova mornarička i upotreba u zrakoplovstvu ostaju netaknute. Očito je da se ovim ugovorom htjela zadovoljiti politička potreba rasterećenja nastalih tenzija u Europi, a ne zbilja ukloniti prijetnju nuklearnog rata na tlu kontinenta.

Nastavkom pregovora uslijedio je daljnji korak u odnosima između Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza a to je sklapanje sporazuma START (*Strategic Arms Reduction Treaty*) 1991. Za njim je uslijedio START II. koji više nije na snazi jer je Rusija kao pravna sljednica Sovjetskog Saveza 2002. godine povukla svoju ratifikaciju.³⁹ START je ograničio raspored i broj nuklearnih bojevih glava u obje države, odnosno odredio je broj bojevih glava dopušten za određene tipove projektila koji te bojeve glave nose.⁴⁰ Iako se opet radi o redukciji projektila koji nose nuklearni teret, efektivno je smanjen broj bojevih glava, pa možemo govoriti o pozitivnom pomaku. Iako nisu riješili pitanje nuklearnog oružja ipak očit je i zamjetan njihov učinak na smanjenje konačnog broja nuklearnih bojevih glava sa 63000 koliko ih je bilo 1986. na 8300 koliko ih ima danas.⁴¹

Daljnji napor učinjen nacrtom sporazuma START III. koji nikada nije usvojen iako je načinjen još 1997. godine. Slijedio je ugovor SORT (*Strategic Offensive Reductions Treaty*) iz 2002. godine, koji nije napravio iskorake koji su se očekivali nakon niza sporazuma START.⁴² Zadnji relevantan bilateralan ugovor o strateškom nuklearnom oružju je tzv. Novi START (*New START*) koji su sklopile Rusija i Sjedinjene Američke Države 2010. godine. Nakon prestanka važenja Ugovora o eliminaciji nuklearnih projektila kratkog i srednjeg dometa 2019, godine Novi START je jedini preostali važeći ugovor koji ograničava nuklearne arsenale obje države. Ugovor konkretno ograničava broj raspoređenih nuklearnih bojevih glava na 1550 i broj lansera na 800 za svaku

³⁸ INF (*Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty*) Ugovor o eliminaciji nuklearnih projektila kratkog i srednjeg dometa; dostupno na: <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/102360.html>; posjećeno 2.9.2022.

³⁹ Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 99.

⁴⁰ START 1 (*Strategic Arms Reduction Treaty* 1); dostupno na: <https://1997-2001.state.gov/www/global/arms/starthtm/start/start1.html>; posjećeno 1.9. 2022.

⁴¹ Portella, *op. cit.* (bilj. br. 37) str. 25.

⁴² Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 99.

državu. Iako je taj broj raspoređenog nuklearnog oružja i dalje velika prijetnja životu na Zemlji, vidi se daljnji pozitivan trend razoružanja. Ugovor je 2021. godine produžen na još pet godina.⁴³

5.2 Pitanje taktičkog nuklearnog oružja

Usprkos, značajnim ugovornim ograničenjima i procesima razoružanja između Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza bitno je naglasiti da ograničenja i smanjenja zaliha nuklearnog oružja nisu u suštini smanjili rizik od nuklearnog sukoba. Primjećujemo da razvojem tehnoloških potencijala i promijenjenim idejama o vođenju rata nakon završetka Hladnog rata, velike sile sve više umjesto prijetnji međusobnim uništenjem (gore navedenim strateškim oružjem) razvijaju ideju o korištenju taktičkog nuklearnog oružja. Naime, radi se o preciznim nuklearnim udarima relativno male snage (*low – yield*), a velike preciznosti tzv. taktičkim nuklearnim oružjem. Bitno je naglasiti da takvo oružje nije regulirano nikakvim posebnim ugovorom.

Taktičkim nuklearnim oružjem se prema američkoj doktrini za združene nuklearne operacije smatra ono nuklearno oružje koje ima razornu moć manju od 10 kilotona. Upravo u tome leži najveća opasnost, jer taktičko nuklearno oružje koristi istu tehnologiju kao strateško oružje ali dovoljno malene snage da njezini držaoci njegovu potencijalnu upotrebu ne smatraju opasnošću za cijeli planet. Upotreba takvih oružja relativno male snage pojavljuje se kao opcija za napade na legitimne vojne ciljeve koji se također mogu napadati i konvencionalnim naoružanjem, pa samim time uzimajući u obzir kriterij nužde i proporcionalnosti logički i pravno ne možemo opravdati njihovu upotrebu. Također američka doktrina ne uzima u obzir vrlo vjerojatne učinke protuudara i eskalacije odgovora nuklearne prirode, a čiji se učinci moraju uzeti u obzir u pravnoj analizi.⁴⁴

Bez obzira, velike sile kao da su pronašle nišu za projekciju golemog oružanog potencijala koje nudi taktičko nuklearno oružje po pitanju povećane vojne učinkovitosti na bojnom polju, bacajući u drugi plan famozno strateško nuklearno oružje, na čijem se smanjenju zaliha mukotrпно radi. Uzevši u obzir potencijalnu primjenu takvog oružja američka administracija sklona je referirati se na nuklearno oružje samo u kontekstu pojedinih bojnih glava, a ne i sistema⁴⁵ koji nose te bojeve

⁴³ Portella, *op. cit.* (bilj. br. 37) str. 26.

⁴⁴ Moxley i dr., *op. cit.* (bilj. br. 33) str. 661.-662.

⁴⁵ Joyner primjećuje da je zamjetan znatan razvoj novih sistema kao što su lovci F-35, razni krstareći projektili, nasljednice nuklearne podmornice Ohio (koja je najveći nosač nuklearnog arsenala u vidu rakete Trident II), te modernizacije postojećih projektila kopnenog baziranja kao što je Minuteman III. Također, promatrajući odredbe

glave kao što su tradicionalni projektili.⁴⁶ Iako manje otvoreno, jednaka situacija odvija se i na strani najvećeg američkog rivala Rusije, koja je također usvojila doktrinu o upotrebi taktičkog i nestratiškog nuklearnog oružja.⁴⁷

Mišljenja smo da je zaobilaznje već donesenih sporazuma i donošenje novih bilateralnih ugovora kako bi se izbjegla ograničenja u prethodnima postala uobičajena praksa, koja ruši legitimitet takvih sporazuma. Igranje riječima u odredbama međusobnih sporazuma i oslanjanje na nuklearno odvratanje u vanjskopolitičkim odnosima, samo pokazuje očiti nedostatak volje da se nuklearno oružje potpuno ukloni iz arsenala Sjedinjenih Američkih Država, Rusije, Kine i ostalih koji raspolažu tom tehnologijom. Potencijalno rješenje nazire se u sveobuhvatnoj pravnoj zabrani nuklearnog oružja ili u tehnološkom razvoju nekih drugih vrsta oružja koje bi učinkovito zamijenilo postojeće *low-yield* taktičko nuklearno oružje i to možda brže nego li se to uspije razriješiti pravnim putem.

Dokaz te tendencije vidimo u izjavi ruskog generala Gerasimova koji je ustvrdio da će uskoro u skladu s novom doktrinom „korak ispred“ (*na shag vpered*) koja se bazira na preventivnom uništenju neprijatelja zračnim udarom biti dovoljno koristiti se konvencionalnim oružjem. Prema njegovoj tvrdnji Rusija će u razdoblju od 2025. do 2040. godine biti sposobna odmaknuti se od nuklearnog oružja (taktičkog) za obuzdavanje potencijalnog neprijatelja u operacijama više sfera. Koristilo bi se konvencionalno hipersonično oružje za napade na kritično važne objekte umjesto dosadašnjeg taktičkog nuklearnog oružja.⁴⁸ Moguće je da realnost tehničkog napretka izbaci ovu podvrstu oružja iz upotrebe, ali pravno taj se cilj može postići očito samo potpunom zabranom nuklearnog oružja. Indirektna zabrana se može zaključiti iz savjetodavnog mišljenja Međunarodnog suda iz 1996.⁴⁹

novog START-a jedan američki bombarder B-52. može nositi više od 20 nuklearnih bojnih glava iako se prema sporazumu računa kao jedno nuklearno oružje, pa tako omogućuje raspoređivanje više nuklearnih bojnih glava nego prije. Vidi Joyner, *op. cit.* (bilj. br. 21) str. 117.-118.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Kristensen H. M., Korda M., “Tactical nuclear weapons, *Bulletin of the Atomic Scientists*”, sv.75, br. 5, 2019., str. 254-256.

⁴⁸ Stuchinskiy V.I., Korolkov M.V., “Puti protivodeystviya realizatsii kontseptsii SSHA i NATO “mnogodomennaya bitva”, *Voyennaya Mysl*, br. 7, 2021., str. 46.

⁴⁹ Zakonitost prijetnje nuklearnim oružjem ili njegove upotrebe, Savjetodavno mišljenje, *ICJ Reports 1996*, str. 259., para. 86.

6. Legalnost upotrebe nuklearnog oružja.

6.1 Dopustivost nuklearnog oružja uopće

Uz postojeće i aktualne međunarodne ugovore koji reguliraju, ograničavaju i zabranjuju u potpunosti ili djelomično upotrebu nuklearnog oružja, nameću se dodatna pitanja. Naime, iako su Ujedinjeni narodi u svom konstantnom radu odlučni u ograničenju nuklearne opasnosti, očito je potrebno razmotriti i dati konačan odgovor na pitanje je li u krajnjoj liniji upotreba i prijetnja upotrebom nuklearnog oružja uopće legalna?

Neriješenost tog pitanja desetljećima je stvaralo pomutnju i davalo prostora velikim nuklearnim silama da svojevrijedno, provode i stvaraju praksu o potencijalnoj upotrebi te prijete jedna drugoj, a samim time i cijelome svijetu. Konačno se 1996. godine Međunarodni sud u svom Savjetodavnom mišljenju uhvatio u koštac s pitanjem dopustivosti nuklearnog oružja u potencijalnom oružanom sukobu. Odgovor Međunarodnog suda nažalost nije jednoznačan i njegovo mišljenje treba gledati i u kontekstu, prijedloga, komentara i stavova predstavnika nuklearnih sila kako bi se proniknulo u pravo stanje stvari.⁵⁰

Odmah u uvodu Savjetodavnog mišljenja Sud navodi prethodno ostvaren napredak po pitanju zabrane i eliminacije oružja za masovno uništenje uzimajući u obzir i dokumente koji zabranjuju razvoj, proizvodnju i skladištenje biološkog i kemijskog oružja, kao i konvencije koje zabranjuju njihovu upotrebu.⁵¹ To je zanimljivo jer se paralele mogu povući sa nastojanjima za zabranu nuklearnog oružja, pa bi se možda mogao i koristiti isti model kao što je bio slučaj s biološkim, otrovnim i kemijskim oružjem. Treba imati na umu da navedene vrste oružja za masovno uništenje imaju i puno dulju povijest međunarodno pravne regulacije samim time što su značajno starije. Počevši od Briselske deklaracije 1874. godine koja je zabranila otrove i otrovno oružje, preko Haških deklaracija 1899. i 1907. godine, preko Ženevskog protokola 1925. koji je zabranio zagušljive, otrovne i slične plinove te tekućine, materijale i naprave, kao i određene vrste bioloških

⁵⁰ Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 162.-163.

⁵¹ Savjetodavno mišljenje, *ICJ Reports 1996*, str. 228, para. 1

oružja.⁵² Konačno je 1972. donesena Konvencija o zabrani usavršavanja, proizvodnje i stvaranja zaliha bakteriološkog i toksičnog oružja i njihovom uništenju.⁵³

Cjelokupan proces je išao znatno lakše jer su najveći držaoci te tehnologije imali jasnu političku volju da to pitanje riješe. Iako postoje neke sličnosti između nuklearnog oružja i gore navedenih vrsta nekonvencionalnog oružja ipak postoje i znatne razlike koje priječe primjenu tog modela. Trebalo bi uzeti u obzir da se nuklearno odnosno atomsko oružje razvija tek od 40-ih godina prošloga stoljeća, a od kraja 60-ih možemo pratiti međunarodno pravne tendencije zauzdavanja, neširenja i zabranjivanja tog oružja.⁵⁴ Smatramo da u slučaju nuklearnog oružja, držaoci tih arsenala, u pravilu svjetske velesile, nemaju i ne pokazuju značajniju političku volju da se odreknu tog oružja, prvenstveno zato jer ono čini jedan bitan stup njihove snažne geostrateške pozicije. Bez obzira na interese nuklearnih država i njihove pragmatične pristupe toj problematici ipak se upotreba oružja iz nuklearnih arsenala mora promotriti kroz prizmu međunarodnog humanitarnog prava.

Međunarodni sud prepoznaje neke jedinstvene značajke nuklearnog oružja, koje će biti bitne za njegovo uspoređivanje s drugim vrstama oružja i procjenama o kršenju međunarodnog humanitarnog prava. Značajke se očituju u tome da se radi o eksplozivnim napravama koji razornu energiju razvijaju reakcijom cijepanja atoma. Posljedično ta eksplozivna reakcija nema samo učinak koji proizvodi vrlo veliku toplinu i energiju kratkog intenziteta ali ekstremno velike razorne moći, nego stvara moćno radijacijsko zračenje koje ima znatno duži učinak od same eksplozije. Taj razorni učinak se ne može ograničiti ni prostorno ni vremenski i zbilja je opasan po opstanak cjelokupne ljudske civilizacije zajedno sa pripadajućim ekosustavom planeta. Sam radijacijski učinak koji bi nastao detonacijama nuklearnih oružja velike snage nesumnjivo bi zahvatio i utjecao na zdravlje, poljoprivredu, prirodne sirovine i demografsku sliku populacije na vrlo širokom području. Moguća šteta za okoliš, život na Zemlji, ljudsko zdravlje, genetske defekte koji se mogu očitovati u nadolazećim generacijama, kao i količina ljudske patnje moraju se uzeti u obzir kada se razmatra dopustivost upotrebe nuklearnog oružja ili same prijetnje upotrebom.⁵⁵ Sudac Koroma je primijetio i naveo da je od posljedica atomskih bombi bačenih na Japan više od

⁵² Crawford, *op. cit.* (bilj. br. 17) str. 450.-452.

⁵³ Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 160.-161.

⁵⁴ Crawford, *op. cit.* (bilj. br. 17) str.452.-454.

⁵⁵ Savjetodavno mišljenje, *ICJ Reports 1996*, str. 243.-244., para. 35 i 36

tristo tisuća ljudi patilo od različitih vrsta tumora izazvanih radijacijom još pedeset godina nakon tog događaja. Na dobrom tragu je i sudac Sahabuddeen kada uočava da je razorna moć današnjeg nuklearnog oružja dovoljna da 10 puta uništi život na Zemlji, a posebno produženi radijacijski efekti nakon nuklearnih eksplozija koji možda nemaju vojni značaj za onoga koji se služi tim oružjem, ali svakako ti efekti moraju se uzeti u obzir bez obzira jesu li oni primarni ili sekundarni efekt takvog oružja.⁵⁶

Pitanje legalnosti može se promatrati kroz običajno pravo i ugovorno pravo. Mogli bi smo na prvu zaključiti da običajno pravo potpuno zabranjuje prijetnju i upotrebu nuklearnog oružja oslanjajući se na činjenicu da se države (prvenstveno Sjedinjene Američke Države) od 1945. godine potpuno suzdržavaju od upotrebe takvog oružja. Ipak, mišljenja smo da je taj stav manjkav zbog same povijesne činjenice da su atomske bombe ipak bile korištene nad Japanom, prouzročivši neviđeno razaranje u dotadašnjoj povijesti. Drugi problem tiče se same prijetnje upotrebom nuklearnog oružja. Imatelji takvih nuklearnih arsenala, često u svojim istupima i međusobnim trzavicama pozivaju se na postojeću i dobro poznatu praksu nuklearnog odvrćanja kao argument za svoje istupe. Stav da se takvo oružje može koristiti u slučaju samoobrane od oružanog napada koji bi prijetio vitalnim interesima neke nuklearne države daje zaključiti, da zapravo običajno pravo i praksa ne zabranjuje nuklearno oružje. Zapravo, to nas navodi na zaključak koji je iznio i Amerasinghe u svom radu, da je neupotreba nuklearnog oružja od 1945. samo realna praksa.⁵⁷ Možemo ju smatrati ustaljenom praskom samo zato jer se okolnosti koje bi mogle opravdati takvu ponovnu upotrebu te vrste oružja srećom još uvijek nisu dogodile. Međunarodni sud je u svom savjetodavnom mišljenju ispravno zaključio da prilikom ocjene pitanja legalnosti mora uzeti u obzir i tu praksu nuklearnog odvrćanja kada govori o dopustivosti takvih prijetnji.⁵⁸

Ugovorno pravo je s druge strane ipak puno konkretnije. Iako je razvijeno i pokriva širinu, bezatomske zone, zabrane testiranja i neširenja ono ipak dovodi u prvi plan pitanje potpune zabrane nuklearnog oružja. Iako su ograničenja razvijena i široka, prateći precizno i detaljno tekstove tih ugovora prvenstveno Ugovora o neširenju nuklearnog oružja, nigdje se logički ne može izvući zaključak o potpunoj zabrani upotrebe takvog oružja. To je fakt koji se mora prihvatiti

⁵⁶ Moxley i dr., *op. cit.* (bilj. br. 33) str. 603.-605.

⁵⁷ Amerasinghe, *op. cit.* (bilj. br. 11.) str. 17.

⁵⁸ Savjetodavno mišljenje, *ICJ Reports 1996*, str.252.-254., para. 65. i 66.

i moraju se potražiti drugi načini i pravna sredstva kako bi ta zabrana bila potpuna.⁵⁹ Međunarodni je sud u svom mišljenju zaključio da ne postoji ni ugovorno ni običajno pravo koje bi prijetnju ili upotrebu nuklearnog oružja činilo dopustivim ili nedopustivim. Također uzimajući u obzir stanje međunarodnog prava Sud je ustvrdio da ne može sa sigurnošću zaključiti bi li takva prijetnja ili upotreba nuklearnog oružja bila dopuštena u izvanrednim okolnostima samoobrane u kojima bi sam opstanak države bio u pitanju.⁶⁰

6.2. Nuklearno oružje kroz prizmu prava oružanih sukoba

Šira međunarodna zajednica, uključujući i nuklearne države prepoznaje pravo oružanih sukoba kao sustav pravnih pravila kojima se potencijalni i postojeći oružani sukobi do neke mjere humaniziraju. Ponekad se u literaturi koristi naziv međunarodno *humanitarno pravo* koji se počeo koristiti nakon donošenja Ženevskih konvencija (1949.), koje su ponajprije usmjere na zaštitu osoba u oružanim sukobim. Stariji pojam je *ratno pravo* koji se prvenstveno kroz Haaške konvencije ustalio, a odnosi se na načine i sredstva borbe.⁶¹ Uz međunarodno pravo oružanih sukoba treba na umu imati i druge ugovore koji ograničavaju manevarski prostor za upotrebu i širenje i nuklearnih arsenala, kao što su režimi bezatomskih zona, režimi neširenja, bilateralni ugovori nuklearnih sila itd. U najširem pojmovnom shvaćanju međunarodno humanitarno pravo također utvrđuje i definira povrede međunarodnog prava kao što su, ratni zločini, zločini protiv mira, zločini protiv čovječnosti te ograničava upotrebu i prijetnje nuklearnim oružjem.⁶²

Generalno prema mišljenju Međunarodnog suda prijetnja upotrebom ili upotreba nuklearnog oružja mora biti u skladu s konvencijama koje su donesene, a tiču se nuklearnog oružja te moraju biti u skladu s pravom oružanih sukoba.⁶³ Logično je da je sama ideja o upotrebi nuklearnog oružja

⁵⁹ Amerasinghe, *op. cit.* (bilj. br. 11.) str. 7.-16.

⁶⁰ Savjetodavno mišljenje, *ICJ Reports 1996.*, str. 266., para. 105. toč. 2.) A i E

⁶¹ Andrassy i dr., *op. cit.* (bilj. br.1) str. 128.-129.

⁶² Moxley u svom radu navodi kao primjer Priručnik za zapovjednike o pravu u pomorskim operacijama američke ratne mornarice, u kojem je nedvosmisleno da načini vođenja neprijateljstava nisu neograničeni. Štoviše zabranjuje se upotreba nuklearnog oružja protiv civilne populacije, te se zahtijeva konstantno razlikovanje između boraca i neboraca, kako bi se neborci mogli maksimalno poštediti prilikom takvih napada. Naravno, to je u praksi puno teže postići nego propisati. Zabrinjavajuće priručnik američkog ratnog zrakoplovstva pod naslovom „Nuklearne operacije“ iz 2009. navodi kako je upotreba nuklearnog oružja podvrgnuta istom režimu upotrebe kao i bilo koje drugo legalno oružje dok god poštuje osnovne principe vojne nužde, proporcionalnosti, razlikovanja (civila i vojnika), bespotrebnih patnji. Moxley i dr., *op. cit.* (bilj. br. 33) str. 611.-612.

⁶³ Savjetodavno mišljenje, *ICJ Reports 1996.*, str. 261., para. 89.

u skladu s navedenim principima kontradiktorna, no Sud tu nije zauzeo stav kojim bi zabranio prijetnju ili upotrebu nuklearnog oružja, uzimajući u obzir i realpolitičko stanje stvari koje se tiče doktrina o upotrebi nuklearnih arsenala država koje raspolažu takvim oružjem.⁶⁴ Konačno Međunarodni sud je u svom Savjetodavnom mišljenju 1996. zaključio da se unatoč sličnostima potpuna zabrana nuklearnog oružja ne može izvoditi iz postojećih međunarodnih ugovora kojima se zabranjuju druge vrste oružja za masovno uništavanje. Štoviše vođeni su pregovori u više navrata koji nisu uspjeli dovesti do nekog ugovora o sveopćoj zabrani nuklearnog oružja. Izuzev bilateralnih ugovora koji su bili relativno kratkog vijeka i regionalnih ugovora kojima se ustanovljuju bezatomske zone Sud je jasno dao do znanja da ne postoji niti običajno niti ugovorno pravo koje bi podrazumijevalo potpunu zabranu nuklearnog oružja.⁶⁵ Sud je ustvrdio da je upotreba ili prijetnja upotrebom nuklearnog oružja u svojoj suštini suprotna pravilima međunarodnog humanitarnog prava. U slučaju upotrebe očita je nemogućnost razlikovanja civila od boraca, civilnih i vojnih objekata, sa posljedicama koje se ne mogu ograničiti ni u prostoru ni u vremenu, na legitimne vojne ciljeve.⁶⁶

Zanimljivo je paralelno pratiti stavove nuklearnih sila, napose Sjedinjenih Američkih Država koje smatraju da se pitanje dopuštenosti upotrebe nuklearnog oružja niti ne može utvrditi jednim kategoričkim ili apstraktnim pravilom nego se treba procjenjivati za svaki potencijalni slučaj zasebno. Pozicija je nejasna, jer njihova doktrina za združene nuklearne operacije posebno naglašava izuzetno kratko vrijeme reakcije za uzvratni ili preventivni udar. Nameće se pitanje tko bi i kako u tim slučajevima ugroze, u kojima su doslovno sekunde u pitanju, vršio relevantnu procjenu o dopustivosti upotrebe?⁶⁷ No to nije jedina vrst otpora koja se pružala pred Međunarodnim sudom. Naime, Sjedinjene Američke Države su istaknule kako ne može biti ugovornog ni običajnog pravila koje bi odredilo nedopustivost nuklearnog oružja zato jer same Sjedinjene Države nisu pristale na takvo pravilo, a u skladu s već navedenim legalnost upotrebe trebala bi se provjeravati od slučaja do slučaja. Način kako je to prezentirano pred Sudom pokazuje da su Sjedinjene Američke Države zapravo vrlo nekonzistentne te su previdjele vlastite prethodne stavove. U više američkih vojnih dokumenata jasno su na tragu toga da se opći principi međunarodnog prava, kao što su nužda, proporcionalnosti, obveza razlikovanja civila i boraca te

⁶⁴ Amerasinghe, *op. cit.* (bilj. br. 11.) str. 36.

⁶⁵ Savjetodavno mišljenje, *ICJ Reports 1996.*, str. 266., para. 105. t.2

⁶⁶ *Ibid.* str 262. para. 92. i 95.

⁶⁷ Moxley i dr., *op. cit.* (bilj. br. 33) str. 667.-668.

moćnost kontroliranja učinaka oružja primjenjuju na svaku uporabu sile, pa tako i na nuklearnu silu. Štoviše, zračne snage u svom priručniku drže da upotreba određenog oružja može biti nedopuštena ne samo na temelju međunarodnih ugovora i običaja nego i osnovnih načela prava oružanih sukoba.⁶⁸

Možemo rezimirati da je Međunarodni sud, uzimajući u obzir nevoljkost najvećih nuklearnih sila i realno stanje u trenutnoj međunarodnoj zajednici, konačno u svom Savjetodavnom mišljenju ustvrdio da nema dovoljno elemenata za potvrdu dopustivosti prijetnje upotrebom ili upotrebe nuklearnog oružja niti ima elemenata za jasnu zabranu upotrebe nuklearnog oružja u svakom slučaju. Nedostatak ugovornih i običajnih pravila naveli su Sud na to da ne može donijeti konačan zaključak je li prijetnja upotrebom ili upotreba nuklearnog oružja dopuštena ili nije, u izuzetnim slučajevima potencijalne samoobrane kada je u pitanju opstanak pojedine države.

6.3. Ugovor o zabrani nuklearnog oružja

Unatoč Specifičnom problemu i riziku koji predstavlja nuklearno oružje za globalnu sigurnost, mali i nedostatni koraci glede međunarodnopravne regulacije ograničenja tog oružja kojim nisu uspjeli u konačnom cilju uklanjanja zaliha postojećeg oružja za masovno uništavanje niti u utvrđivanju nedopustivosti njegove uporabe. Posljednji korak na tom polju učinjen je 2017. godine sklapanjem Ugovora o zabrani nuklearnog oružja.⁶⁹ Taj sporazum nije pretjerano iscrpan nego određuje ključne ciljeve, načela, osnovne obveze odnosno zabrane te pretpostavke za ponovni sastanak stranaka.⁷⁰

Iako je ugovor vrlo kratak i jezgrovit. Odmah u prvom dijelu direktno zabranjuje razvoj, testiranje, proizvodnju posjedovanje i skladištenje nuklearnog oružja, a zatim i prijenos i predaju te prihvaćanje takvog prijenosa nuklearnog oružja i nuklearnih eksplozivnih naprava ili kontrole nad tim uređajima. Nadalje zabranjuje upotrebu ili prijetnju upotrebe nuklearnim oružjem kao i

⁶⁸ *Ibid.* str. 669.-672.

⁶⁹ Ugovor o zabrani nuklearnog oružja (*Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons*), dostupno: <https://treaties.unoda.org/tpnw>; posjećeno 23. 11. 2022.

⁷⁰ Subritzky, M., „An Analysis of the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons in Light of Its Form as a Framework Agreement“, *Goettingen Journal of International Law*, sv. 9, br. 2, 2019., str. 380.-382.

poticanje na istu. Također ne dopušta stacioniranje, instaliranje, ili raspoređivanje bilo kakvog nuklearnog oružja ili uređaja na svom teritoriju ili prostoru pod vlastitom jurisdikcijom (čl. 1. Ugovora). Kasnije se jasno daje do znanja da je konačni cilj potpuno uklanjanje nuklearnog oružja te se navode smjernice kako da države stranke koje posjeduju nuklearno oružje u uz pomoć Međunarodne agencije za atomsku energiju to oružje unište ili uklone sa vlastitog teritorija (čl. 4. st. 1. Ugovora). Ugovor također obvezuje države stranke na pomoć svim žrtvama koje pate od posljedica upotrebe ili testiranja nuklearnog oružja, poštujući sva pravila međunarodnog humanitarnog prava, bez ikakve diskriminacije (čl. 6. st.1. Ugovora). Također pojavljuje se i ekološki element. Propisuje se, naime, obveza sanacije okoliša koja nastane uslijed upotrebe ili testiranja takvog oružja na području države stranke (čl. 6. st. 2. Ugovora). Konačno Ugovor propisuje redovite sastanke ugovornih stranaka, mjere i vremenske okvire i načine uklanjanja nuklearnih programa država članica (čl. 8. Ugovora). Struktura ugovora nije čvrsta, nego više nalikuje okvirnom sporazumu te je idealna za bilo koji plan razoružanja te je prilagodljiva specifičnoj situaciji u kojoj se može naći svaka država koja pristupi sporazumu.⁷¹

Ugovor je stupio na snagu 2022. godine.⁷² Značajno je, ipak, da Ugovoru nije pristupila niti jedna država koja je nuklearna sila te smatramo da nije realno očekivati da će biti ostvaren ikakav kratkoročan učinak na razoružanje. Međutim postoje drugi ciljevi koji se trebaju uzeti u obzir, a to su delegitimiziranje postojanja nuklearnih arsenala, smanjenje privatnih ulaganja u nuklearnu vojnu industriju te promocija postupnih rezova u zalihama takvog oružja i usporavanje modernizacije na tim područjima. Također nije beznačajano ni isticanje pitanja potencijalnih žrtava i utjecaja na okoliš.⁷³ Prema našem mišljenju problem je što stranke Ugovora čine mahom nenuklearne države i nemaju mogućnost značajnijeg utjecaja na polju nuklearnog oružja kojim vladaju velike sile. Ipak to vidimo kao korak prema stvaranju određenog pravnog okvira koji će nastaviti stvarati preduvjete za konačnu i sveobuhvatnu zabranu nuklearnog oružja.

⁷¹ Subritzky, *op. cit.* (bilj. br. 72.) str. 381.-384.

⁷² Ugovor o zabrani nuklearnog oružja, 2017., Status dostupan na: <https://treaties.unoda.org/t/npt>; posjećeno 29. 11. 2022.

⁷³ Portella, *op. cit.* (bilj. br. 37) str. 33.

5. Zaključak

Golem potencijal i razorna moć nuklearnog oružja prijetnja su čovječanstvu još od njegove prve upotrebe 1945. godine. Iako je politička volja bila snažna, tadašnja vojna nužda i zategnuti međunarodni odnosi, poslali su svijet preko Hladnog rata u konfuzno stanje nejasnih pozicija moći i konstantne veće ili manje prijetnje apokaliptičnim nuklearnim sukobom. Niz pravnih rješenja samoinicijativnih i u okviru Ujedinjenih naroda ipak su koliko toliko regulirali pitanje nuklearnog oružja. Zadatak nije bio nimalo lak, jer se radi o vrlo modernoj tehnologiji bez premca u ljudskoj povijesti. Ipak, malim pomacima preko ograničenja nuklearnih pokusa, uspostave bezatomskih zona, ograničenjem širenja nuklearnog oružja, prijetnja je djelomično zaustavljena.

No kako pravo ne postoji samo za sebe nego ipak regulira postojeće društvene odnose onda je jasno da su bili potrebni određeni ustupci i ponekad polovična rješenja kako bi se premostile aktualne krize. Činjenica jest da do današnjeg dana nije prihvaćena nikakva sveopća zabrana nuklearnog oružja te da je čak i Međunarodni sud u svojem Savjetodavnom mišljenju o zakonitosti prijetnje i upotrebe nuklearnog oružja ustvrdio kako ne može odlučiti ni o dopustivosti ni o zabrani upotrebe nuklearnog oružja. Sud je tu postupio pragmatično uzimajući u obzir, kako se čini, volju najvećih svjetskih sila koje očito u dogledno vrijeme nemaju namjeru odreći se svojih arsenala kojima prijete međusobnim totalnim uništenjem. Vrijednost tog dokumenta je njegova prizemljenost u realnosti svijeta u kojem živimo.

Iako je generalni konsenzus da bi bilo dobro da se nuklearno oružje u potpunosti zabrani i postojeće zalihe potpuno demontiraju i unište ne smijemo nikako smetnuti s uma da je upravo postojanje takvog oružja na neki način garant svjetskog mira zadnjih sedamdeset sedam godina. Iako čovječanstvo nije uspjelo iskorijeniti oružane sukobe, ipak su oni svedeni na puno manju mjeru zahvaljujući između ostaloga aktivnom izbjegavanju direktnog sukoba među velesilama. Svaka od tih sila sposobna je uništiti sav život na Zemlji više puta zahvaljujući golemim arsenalima nuklearnog oružja. Na pitanje je li takvo oružje dopušteno po međunarodnom pravu nije lako dati jednoznačan odgovor. Moglo bi se držati stava da je indirektno, poštujući sva načela međunarodnog prava, humanosti i zdravog razuma takva opcija izvan svake rasprave, makar ne postoji općeprihvaćeno pravilo koje bi to eksplicitno i potvrdilo. No pođemo li pragmatičnim pristupom stvari nisu baš tako jednostavne, istina je da postoji neki nepisani konsenzus oko

uzdržavanja upotrebe nuklearnog oružja već skoro osamdeset godina, no isto tako nikada ne smijemo zaboraviti da je takvo oružje masovnog uništenja već bilo upotrijebljeno i to dvaput. Usprkos tome regulacija i pravni okviri kojima se takvo oružje zabranjuje i priječi njegovo širenje postaju s vremenom, sve cjelovitiji no potpune zabrane još uvijek nema.

Nuklearno oružje s jedne strane prijeti uništenjem cjelokupnog života na Zemlji, a s druge samim svojim postojanjem ipak pošteđuje cijeli svijet od globalnog sukoba. Svi zajedno prisiljeni smo balansirati između te dvije krajnosti jer je politika odvraćanja i prijetnji postala svakodnevni narativ u današnjem svijetu, posebice kad je riječ o taktičkom nuklearnom oružju. Mišljenja smo da ako nastavimo u dobroj vjeri stremiti zasad dalekom cilju naša generacija može napraviti veliki korak naprijed za sigurnost cijelog čovječanstva. Smatramo velikim iskorakom stupanje na snagu Ugovora o zabrani nuklearnog oružja, no ne čini nam se izglednim da će on sam biti konačno rješenje nuklearnog pitanja. Svakako trebamo ga promatrati kao ključan dio mozaika koji bi dugoročno mogao dovesti do potpune zabrane nuklearnog oružja. Objektivno nije izgledno da ćemo u dogledno vrijeme opasnost od nuklearnog sukoba biti u stanju u potpunosti ukloniti, no svakako moramo nastaviti raditi na tom konačnom cilju jer to nam je obveza kao ljudima i kao pravnicima. U svjetlu aktualnih događanja u Ukrajini važnost međunarodnog prava na području svjetske sigurnosti veća je nego ikada, a naš zadatak je koristiti se dostupnim pravnim sredstvima, praksom i zdravim razumom nastaviti raditi i stvarati bolji, pravedniji i sigurniji svijet.

8. Literatura

Knjige i članci:

1. Andrassy, J., Bakotić, B., Lapaš, D., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo, 2. dio*, Zagreb, 2012.
2. Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo, 3. dio*, Zagreb, 2006.
3. Amerasinghe, C. F., „The Legality of the Use of or Threat to Use Nuclear Weapons“, *Finnish Yearbook of International Law*, sv. 10, 1999, str. 5.-54.
4. Crawford, J., „International Law and the Problem of Change: A Tale of Two Conventions“, *Victoria University of Wellington Law Review*, sv. 49, br. 4, 2018., str. 447.-476.
5. Epstein, W., „The Making of the Treaty of Tlatelolco“, *Journal of the History of International Law*, sv. 3, br. 2, 2001., str. 153.-179.
6. Joyner, D. H., *Interpreting the Nuclear Non-Proliferation Treaty*, Oxford, 2011.
7. Kristensen H. M., Korda M., Tactical nuclear weapons, *Bulletin of the Atomic Scientists*, sv.75, br. 5, 2019, str. 252.-261.
8. Lapaš, D., *Pravo međunarodnih organizacija*, Zagreb, 2008.
9. Moxley, C. J., Jr., Burroughs, J., Granoff, J., „Nuclear Weapons and Compliance with International Humanitarian Law and the Nuclear Non-Proliferation Treaty“, *Fordham International Law Journal*, sv. 34, br. 4, 2011, str. 595.-696.
10. Portela, C., The last nuclear arms control treaties: The INF treaty and the New START, *Challiot paper*, br. 166, 2021.
11. Stuchinskiy V.I., Korolkov M.V., Puti protivodeystviya realizatsii kontseptsii SSHA i NATO “mnogodomennaya bitva”, *Voyennaya Mysl*, br. 7, 2021., str. 41.-49.
12. Subritzky, M., „An Analysis of the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons in Light of Its Form as a Framework Agreement“, *Goettingen Journal of International Law*, sv. 9, br. 2, 2019., str. 367-384.

Dokumenti:

13. Ugovor o zabrani širenja nuklearnog oružja u Latinskoj Americi i Karibima (*Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean*) dostupno na: <https://treaties.unoda.org/t/tlatelolco>, posjećeno 13. 11. 2022.
14. Ugovor o neširenju nuklearnog oružja (*Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*), United Nations Treaty Series, sv. 729, 1970. Dostupno na: <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text/> posjećeno 21. 7. 2022.
15. SALT1 (*Strategic Arms Limitation Talks*); dostupno na: https://www.nti.org/wp-content/uploads/2021/09/salt_1.pdf; posjećeno 1.9. 2022.
16. Ugovor o zabrani postavljanja nuklearnog oružja i drugog oružja za masovno uništenje na dnu mora i njegovom podzemlju (*Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil thereof*) 1971.; dostupno na: https://treaties.unoda.org/t/sea_bed; posjećeno na dan 15. 11. 2022.
17. SALT2 (*Strategic Arms Limitation Talks*) dostupno na: <https://2001-2009.state.gov/t/ac/trt/5195.htm>; posjećeno 15. 11. 2022.
18. INF (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty) Ugovor o eliminaciji Nuklearnih projektila kratkog i srednjeg dometa; dostupno na: <https://2009-2017.state.gov/t/avc/trty/102360.html>; posjećeno 2.9.2022.
19. START1 (Strategic Arms Reduction Treaty 1); dostupno na: <https://1997-2001.state.gov/www/global/arms/starthtm/start/start1.html>; posjećeno 1.9. 2022.
20. Ugovor o zabrani nuklearnog oružja (*Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons*), dostupno: <https://treaties.unoda.org/t/tpnw>; posjećeno 23.11. 2022.
21. Ugovor o stvaranju bezatomske zone u Središnjoj Aziji (*Treaty of nuclear weapons free zone in Central Asia*); dostupno na: <https://treaties.unoda.org/t/canwzfz>; posjećeno 17. 11. 2022.
22. Zakonitost prijetnje nuklearnim oružjem ili njegove upotrebe, Savjetodavno mišljenje, *ICJ Reports 1996*, str. 226.-267.

Internetski izvori:

23. <https://www.un.org/disarmament/conference-on-disarmament>
24. <https://www.un.org/disarmament/institutions/disarmament-commission/>
25. <https://treaties.unoda.org/t/npt>